

Slobodna Dalmacija
studeni, 2014.

Spektar

Dr. Aleksandra Mindoljević Drakulić: Pravo na majčinstvo imaju sve obitelji

Velika Majka matrijarhata, Baba Jaga, antička majka, Djevica Marija, srednjovjekovna vještica, viktorijanska majka, američka imigrantska i patriotska majka, dovoljno dobra majka, suvremena lezbijska majka - to su neki od ključnih pojmova kojima se bavi nova knjiga splitsko-zagrebačke psihologinje i psihoterapeutkinje dr. **Aleksandre Mindoljević Drakulić** "Majka, žena i majčinstvo", koja je upravo objavljena u izdanju zagrebačke Medicinske naklade.

Riječ je o znanstvenoj studiji širokog obuhvata, koja iz različitih perspektiva – od mitologije, preko religije, antropologije i sociologije do psihoanalize i suvremene znanstvene psihologije – analizira društvenu, kulturološku i civilizacijsku ulogu majke, žene i majčinstva kroz cijelu povijest, od paleolitika do današnjih dana.

U prvom poglavlju knjige, nazvanom "Prašpiljska majka matrijarhata", pišete kako su majke u kamenom dobu imale puno više prilike za samoaktualizacijom nego što imaju danas. Možete li to malo objasniti, s obzirom da to vrijeme obično percipiramo kroz sliku muškarca koji se ženi obraća toljagom?

- Prapovijesna majka iz kamenog doba nije imala represivna očekivanja okoline, kao što to imaju današnje majke. Paleolitička majka nije bila opterećena ni kvalitetno provedenim vremenom sa svojom djecom. Imala je potpunu slobodu djelovanja. Radila je na zemlji, sakupljala insekte i plodove i nježno brinula o svoj svojoj djeci. Čak i onoj invalidnoj. To znači da se poštivalo slabijeg. Njezin se doprinos društvu vrednovao, a ona sama nije bila pritisnuta prisilnim očekivanjima za postizanjem idealnog roditeljstva, kao danas. Iako to povijesno vrijeme volimo promatrati karikaturalno - muškarac s toljagom, raščupana žena s raspuštenom djecom pokraj sebe - to je razdoblje civilizacije zapravo bilo neagresivno, humano, prijateljsko i miroljubivo prema svim članovima društva, pa tako i prema majkama i ženama. Otuda je stvoren legendarni lik paleolitika - božica Velika Majka.

Detronizacija Velike Majke, kako pišete, počinje u neolitiku, s razvojem zemljoradničke i stočarske privrede. Što se tada točno dogodilo?

- Promijenila se čitava socijalna dinamika društva, zakoračilo se u patrijarhat, a žena se sve više povlačila u područje odgoja djece. To je zauvijek promijenilo odnose u obitelji.

Kada točno u povijesti počinje mizoginija i koji su joj glavni razlozi? Otkud u bajkama toliko prikaza loših majki i zlih maćeha, koje zlostavljaju ili napuštaju djecu?

- Duga je povijest mizoginije. Možda baš počinje na prijelazu iz matrijarhata u patrijarhat, a to znači jačanjem mezopotamske civilizacije oko četiri tisuće godina prije

Krista, kasnije jačanjem antičkih gradova te stabilizacijom monoteističkih religija. Bilo je to tranzicijsko razdoblje za žene na koje se sve više počelo gledati s podozrenjem. Novi „fetiš“ društva postali su ženska skromnost, izoliranost, subordiniranost i, naravno, djevičanstvo.

U knjizi opisujete kako se s pojavom kršćanstva na Zapadu javlja dvostruka slika majke, odnosno rascjep između Djevice Marije kao ideala dobre majke i Eve kao loše i razularene majke. Kako je tadašnja žena mogla izbjeći stigmu Eve?

- Samo svojom reproduktivnom snagom, šutljivošću, pokornošću i udajom, tj. brakom kao službenim kršćanskim ritualom koji je žene trebao zaštititi od njihove urođene „raskalašenosti“. Morala je biti davateljica života s pravim materinskim instinktom. No, upravo u tome leži paradoks. Ta je činjenica, naime, muškarcima bila istodobno i privlačna i zastrašujuća. Njihova ambivalencija je bila toliko jaka da se vjerovalo da žena može jednako tako i oduzeti život i postati lik koji uništava, progoni i donosi smrt. O tome nam govore mnogi mitovi, bajke i legende.

Navodite kako je u srednjem vijeku u Europi i Americi, pod optužbom da su vještice, spaljeno između 200 tisuća i nekoliko milijuna žena. Možemo li reći da je to bila kulminacija muškog (crkvenog) straha od ženske seksualnosti? I je li bilo najteže povijesno razdoblje za žene?

- Jest, bilo je. Zamislite samo tu vojsku stradalih žena! U literaturi sam našla doista veoma različite statističke podatke o njihovoj smrti na lomačama, no gnusno je, čak i deplasirano govoriti o brojkama, iako su to povijesne činjenice. Važnije je razjasniti kontekst takvog genocida koji je svoj vrhunac doživio izdavanjem militantne knjige „Malleus maleficarum“ iz 1487. godine dvojice inkvizitora. Porazno je da je, u vrijeme kad je objavljeno, to djelo postalo jedan od prvih svjetskih bestsellera, doživjevši brojna izdanja sve do 19. stoljeća. Destrukcija tzv. vještica u ono je vrijeme značila najrigidniji oblik kontrole žena. Na žene se trebala primijeniti najoštrija kazna i najstrašniji oblik agresije, kako bi se umanjili strahovi i krivnja onih koji su ih optuživali.

Donekle pozitivnu promjenu u društvenoj percepciji žene i majke povezujete s industrijskom revolucijom 18. stoljeća. Kakva se tada metamorfoza s likom majke dogodila?

- Pozitivna promjena je bila samo kozmetičke naravi, jer glorificiranje majke i majčinstva u prvim nukleusnim obiteljima stvorilo je osjećaj sputanosti, tjeskobu, represiju čednosti i puritanizma u muško-ženskim odnosima. U fantaziji se sentimentalizirao lik majke kao aseksualne i savršenog materinskog instinkta. No, sjetimo li se Olivera Twista, taj je dječak itekako čeznuo za pravom, trodimenzionalnom majkom od krvi i mesa. Kao i sva djeca tog i današnjeg doba.

Freudu zamjerate da je u svojoj teoriji preneglasio važnost uloge oca u dječjem razvoju, a degradirao ulogu majke, što povezujete s njegovim ambivalentnim odnosom prema vlastitoj majci. Možete li nam reći nešto više o tome?

- Ne zamjeram mu, tko sam ja da zamjeram jednom **Freudu**. Čak smatram da je on, uz još neke slavne znanstvenike poput **Darwina** ili **Kopernika**, pridonio da shvatimo koliko smo mali i ne toliko značajni koliko bismo voljeli da jesmo. Kopernik je naime pokazao da Zemlja, tj. mi - nismo središte svemira, Darwin je ponudio teoriju evolucije - da smo nastali od naših dlakavih predaka, a Freud je istaknuo koliko nesvjesno može dominirati čovjekovim cjelokupnim životom. Nakon takvih istina koje su nam u ono kruto viktorijansko vrijeme bačene u lice logično je da smo doživjeli veliku narcističku povredu.

A što se tiče Freudovog odnosa prema ženama, taj odnos jest bio, blago rečeno, složen. Pojednostavljeno: Freud je svom ocu dao patrijarhalnu moć i učinio ga snažnijim nego što je doista bio, a sve kako bi se s njim identificirao. Majčine je osobine snalaženja, uspjeha i sl., koje je inače imala u realitetu, sveo na benigniju formu.

Tako je majka postala objekt, a otac subjekt događanja i ujedno važan lik u formiranju dječjeg razvoja.

Spominjete u knjizi velike promjene koje je u perspektive majčinstva donijela seksualna revolucija 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća. Kako su se te promjene odrazile na majke?

- Majke su počele više razmišljati o tome kako preuzeti kontrolu nad svojim životom. Dobile su pravo glasa. Skratile suknje. Počele rađati manje djece. Neke su se i pozapošljavale i završavale visoke škole. Pokušale su odbaciti tradicionalne rodne uloge – da je muž glava kuće, a žena tek odgajateljica – te su dale sebi mogućnost da same odluče hoće li postati majke, da im to postane željeno, a ne nametnuto iskustvo.

Nekoliko pasusa u knjizi posvećujete značaju koji je na javnu percepciju majčinstva u američkoj javnosti 90-ih godina prošlog stoljeća imao izmišljeni lik američke novinarke Murphy Brown. O čemu se tu radi? Što je taj lik postigao?

- Da, ona je paradigma cijele te priče o majčinstvu, posebice onom jednoroditeljskom, koje je još potlačeno i diskriminirano, a snagom volje u njezinoj situaciji postaje jednakopravno. Jer pravo na majčinstvo imaju sve obitelji, i samohrane i cjelovite, te se to pravo ne može ograničavati na društvenoj osnovi.

Važnim događajem u povijesti ženskih prava smatrate odluku američkog Vrhovnog suda iz 1973. godine kojom su žene dobile zakonsku mogućnost da prekinu neželjenu trudnoću. Četrdeset godina kasnije u našoj zemlji jačaju snage koje se zalažu za zabranu pobačaja, a sve više hrvatskih bolnica odbija izvoditi abortuse. Kako to komentirate?

- Nažalost, to je u Hrvatskoj postalo zgodno političko pitanje za demagoško žongliranje ovisno o interesima pojedinaca, a ne pitanje struke: dakle psihologije, medicine i ginekologije.

Što mislite o najavama da bi žene u Hrvatskoj ubuduće prije pobačaja morale ići na razgovore sa svećenikom ili psihologom?

- Današnje majčinstvo bi trebalo biti u potpunosti rasterećeno svih vrsta ograničenja koje joj nameće društvo. Idealno bi bilo da trudnoća ili prekid trudnoće bude ženina odluka zasnovana slobodnom voljom, tj. da ima pravo slobodnoga izbora, a da ne trpi od predrasuda. Kao što je nedopustivo da žena bude diskriminirana zbog trudnoće – primjerice kad zasniva radni odnos - nedopustivo je da je diskriminiraju i zbog njezinog prekida. Naše se društvo u tom smislu još mora emancipirati.

Može li majka dati djetetu ono što sama nije dobila?

- Mislim da je svako majčinstvo ponajprije transgeneracijsko, što znači da svom potomku daješ ono što si i sam dobio. Ovako sročeni determinizam zvuči veoma strogo i pomalo pesimistično, no nije sve tako nepromjenjivo: neka istraživanja su pokazala da se majčinstvo i uči.

U završnom dijelu knjige govorite o majčinstvu 21. stoljeća, koje uključuje i nove varijante obiteljskih odnosa, od jednoroditeljskih do homoseksualnih obitelji. Iz konzervativnih krugova često se čuje kako dvije mame ili dva oca nisu prirodan ambijent za odrastanje djeteta. Što pokazuju istraživanja: kakva su djeca rođena i podizana u takvim obiteljima? I s kojim se problemima takve obitelji suočavaju?

- To su veoma kompleksna pitanja na koja nema jednoznačnih odgovora. Rekla bih da je današnje majčinstvo za sve žene i izazovno i teško, bile one u lezbijskim vezama ili u heteroseksualnoj zajednici. Zanimljiva su recentna istraživanja Henny Bos, nizozemske autorice koja je pokazala da su lezbijske obitelji kronološki starije od heteroseksualnih, ali da su slične heteroseksualnim neplodnim parovima.

Po čemu?

- Obje skupine karakteriziraju intenzivna razmišljanja o roditeljstvu kao smislu života. Bos je ustanovila i da su homoseksualne partnerice zadovoljnije jer obje spremnije dijele teret roditeljstva i svakodnevnih poslova - za razliku od heteroseksualnih parova, kod kojih je otac znatno duže na poslu - te da osjećaju veći socijalni pritisak kako bi se pokazale kompetentnima. Gledano psihoanalitički, danas više ne postoji idealni edipski trokut majke, oca i djeteta, nego se ta geometrija obiteljske dinamike prilično zakomplicirala.

Kako mislite “zakomplicirala“?

- Umjetna oplodnja je na stanovit način deerotizirala proces začeća, a scena prokreacije nije više u roditeljskoj sobi nego u laboratoriju, gdje su glavni protagonisti spermij i jajašce. Tako primjerice - sjetimo se **Eltona Johna** i njegova partnera - imamo šest ili sedam ljudi u tom procesu: donora spermija, donora jajašca (ako je par neplodan),

surogatnu majku, dva tzv. socijalna (nebiološka) roditelja, liječnika specijalistu i novorođenče. U kulturi koja promiče monogamiju, ovo sigurno izaziva emocionalne potrebe pa su neki postavili pitanje tko se tu može smatrati roditeljem.

Kako biste vi odgovorili na to pitanje?

- Kao psihologinja, smatram da će u budućnosti biti potrebno ne samo toleriranje nego i znatno sofisticiranije razumijevanje takvih obiteljskih zajednica.

Damir Pilić
snimio Ranko šuvar / Cropix

Ambivalencija je normalna

- Dojam je da je jedna od glavnih poruka koje u knjizi šaljete majkama ta kako ne moraju biti savršene majke, ali kako je važno da, rječnikom engleskog pedijatra Donalda Woodsa Winnicotta, budu "dovoljno dobre" majke? Što to točno znači?

- Upravo to učim svoje studente na Fakultetu. To znači da nema idealnog majčinstva, nego je to ključan interpersonalni odnos koji sadržava sve emocije, od ljubavi do mržnje. Dovoljno dobra majka će svom djetetu ponuditi sav taj šareni dijapazon osjećaja. I kad majke shvate da je ambivalencija koju osjećaju prema djetetu normalna i neizbježna, tada će se u njihovom odnosu dogoditi iznimno značajan napredak: dovoljno dobra majka će pronaći kapacitet da svom djetetu pokaže kako se svladavaju i integriraju i negativni osjećaji koje ima prema njemu. To doduše pridonosi majčinom osjećaju tjeskobe, ali ona ne mora biti ograničavajuća za razvoj djeteta, čak naprotiv. Tako će, unutar vlastitih granica, dovoljno dobra majka pokušavati razvijati svoju roditeljsku odgovornost.